

УДК 37.036

Іванова В.Л., Миколаївський філіал Київського національного університету культури і мистецтв

Комплексне естетичне виховання – пріоритетний напрямок діяльності Центрів естетичного виховання школярів

У статті досліджено питання теорії та практики комплексного естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Проаналізовано діяльність Центрів естетичного виховання школярів у Миколаївській області. Визначені пріоритетні напрями удосконалення естетичного виховання дітей у сучасних умовах.

The questions of theory and parties of the complex as the tic up bringing of younger children of the school age are being examined in this article. The activity of aesthetic centers of children's upbringing in Mykolayiv region is being analyzed. The priority of the children's improvement in modern conditions has been singled out.

Іванова Валентина Леонідівна – старший викладач Миколаївського філіалу Київського національного університету культури і мистецтв. Наукові інтереси – питання теорії та практики естетичного виховання і соціально-культурної діяльності.

Термін “комплексне” (походить від латинського **complexum** – зв’язок і сукупність предметів та явищ, які складають єдине ціле) набуває поширення у ХХ столітті, коли під впливом наукового прогресу і нових форм соціальних відносин почала формуватися сучасна технічна і суспільна термінологія.

Мистецька дія в історичному аспекті є явом розумової та емоційної діяльності людини у просторі комплексної нероздільної поєднаності різних видів народної творчості, пов’язаних з художнім освоєнням реального світу. У календарних обрядах та ігрищах первісних племен вже простежуються зачатки танку, музики і сценічної дії. За часів Київської Русі носіями багатожанрового мистецтва були скоморохи. За словами Ю.А. Бахрушина, “на зорі своєї професійної діяльності скоморох був синтетичним виконавцем, майстром на всі руки” (Переклад – Авт.) [1]. Найвищим проявом комплексної взаємодії різних видів мистецтва є сучасна опера, де органічно поєднуються сценічна дія, музика, хореографія та візуальний (образотворчий) ряд. Тож мистецтво розвивається і досягає творчих висот за умов явного або прихованого міжжанрового зв’язку.

Сьогодні є очевидним зв’язок музичних звуків із кольором. Згадаймо про теорію композиторського кольорового відчуття музики або про пошук О.М. Скрибіним світло-кольорового доповнення партитури симфонічної поеми “Прометей” (“Поема вогню”, 1909-1910). Композиторами широко використовуються виразні можливості програмної музики для відтворення музичними засобами творів образотворчого мистецтва (М.П. Мусоргський “Картинки з виставки”), або навпаки – народження візуальних уявлень під впливом музики (М.А. Римський-Корсаков. Симфонічна поема “Шехерезада”). Музика є також образно-ритмічною основою втілення хореографічних образів і найдієвішим засобом посилення емоційного впливу літературного змісту і сценічної дії театральних вистав. Хореографію в контексті взаємодії з театральним мистецтвом не слід розглядати тільки як допоміжний засіб у глобальному театральному діянні. Хореографічні твори можуть мати власну смислову та сюжетну наповненість і домінувати над театралізацією. Найвищим проявом творчих можливостей хореографії є мистецтво балету.

Зрозуміло, що театральна і хореографічна творчість має прямі зв’язки з візуальними вида-

ми мистецтва – передусім з образотворчим мистецтвом і дизайном (декорації, костюми, грим тощо). Тобто мистецтво живе і розвивається за принципами взаємодії та взаємозбагачення. Очевидно, що прилучення школярів до мистецьких надбань і культурних цінностей є найефективнішим при застосуванні методики комплексного впливу різних видів мистецтв на свідомість і почуття дитини.

До проблеми комплексного естетичного виховання і міжжанрового зв’язку різних видів мистецтва зверталися філософи, психологи, мистецтвознавці, культурологи, педагоги (Б.В. Асаф’єв, В.О. Разумний, В.О. Сухомлинський, Г.М. Падалка, В.Ф. Іванов, О.Я. Ростовський, В.Г. Давидов та ін.), які прагнули науково обґрунтувати взаємозв’язок між комплексним естетичним вихованням і вихованням всебічно розвиненої особистості.

Сучасна загальноосвітня школа надає учням систематизоване естетичне виховання на базі двох дисциплін естетичного циклу – музики й образотворчого мистецтва. Ця жанрова обмеженість робить недосконалим загальний естетичний розвиток. Крім того, діти з іншими мистецькими прагненнями (театр, хореографія й ін.) фактично не мають можливостей для реалізації своїх творчих прагнень у системі шкільного навчання. Подолати цю проблему під силу створеним на принципах взаємодії між загальноосвітньою школою і школою мистецтв Центрам естетичного виховання, де всі учні молодших класів опануватимуть основи театральної та хореографічної підготовки у поєднанні з програмовим вивченням музики та образотворчого мистецтва. Виховання мистецтвом у його комплексній взаємодії формує в учнів адекватне естетичне сприйняття дійсності та уміння дати об’єктивну оцінку багатшаровим культурним процесам, а через залучення до особистої творчості у різних видах мистецтва спрямує їх естетичну активність на усвідомлення себе повноцінною особистістю у всіх життєвих проявах.

Так, Г.М. Падалка вважає доцільним й ефективним засобом розвитку естетичної культури використання різних видів мистецької діяльності в естетичній роботі, тому що саме комплексний мистецький вплив сприяє поглибленому розумінню мистецьких творів, розширенню художніх уявлень і збагаченню духовного світу особистості [2].

Видатний педагог В.О. Сухомлинський писав: “Уявлення про прекрасну суспільну людину, про піднесене і величне в її думках, почуттях, переживаннях ми формуємо в дитині з перших днів її перебування в школі. Це уявлення ми наповнюємо плоттю і кров’ю – живими прикладами високоморальної поведінки та вчинків” [4]. Йдеться про велику виховну силу мистецтва – образи героїв у книгах і спектаклях, величність архітектурних і образотворчих творів, піднесена краса музики – все те, що формує уявлення про прекрасний і життєдайний світ. Але процеси, що відбуваються в галузі естетичного виховання молоді, поки що не відповідають прагненням до духовного ідеалу.

Бурхливий розвиток мережі дитячих музичних шкіл майже припинився на рубежі 80-х років. На той час початкова музична освіта стала доступною не тільки для дітей з великих міст, але й у віддалених районних центрах, у невеликих селищах та у сільській місцевості. Така велика кількість музичних шкіл позначилась (не в кращий бік) на якісному складі контингенту учнів. До музичних шкіл почали вступати всі бажаючі, а не тільки діти зі сталими музичними здібностями і прагненнями. Значна кількість учнів музичних шкіл взагалі мають інші мистецькі уподобання. Але мережа художніх шкіл була і залишається кількісно дуже обмеженою, а шкіл хореографічних або театральних не було взагалі.

Теоретики і практики естетичного виховання, відзначаючи важливість музичної освіти у загальній системі естетичного виховання, почали наполегливо розробляти і впроваджувати в практику концепцію комплексного естетичного виховання на принципах взаємодії музичної, образотворчої, хореографічної й театральної підготовки. Звичайно, сподіватись на стрімкі темпи розвитку мережі художніх, хореографічних, театральних шкіл було марно. Більш перспективним, з огляду на організаційні та економічні проблеми, визнано шлях реорганізації музичних шкіл у школі мистецтв для здійснення всебічного мистецького виховання. Музичні школи, розгортаючи роботу нових відділів – хореографії, образотворчого і театрального мистецтва, реорганізувались у школи мистецтв. Цей процес у Росії набув масовості після рішення колегії Міністерства культури Російської федерації, яка у жовтні 1976 року схвалила ідею створення шкіл нового типу – шкіл мистецтв, а в Україні перші школи мистецтв з’явилися у 1977 році.

Науково обґрунтована розробка ідеї комплексного естетичного виховання і варіативності форм щодо його здійснення належить доктору філософських наук В.О. Разумному, хоч він вважає, що ці основоположні принципи естетичного всеобучу були розроблені ще на зорі радянської доби, але на практиці реалізовані не були. Він пише: “...Цей принцип був сформований в ті часи, коли не було реальних можливостей (...) впливу на кожного комплексом мистецтв. Тих можливостей, які ми сьогодні маємо, але не використовуємо, всупереч досвіду ентузіастів...” [3].

Період найактивнішої діяльності В.О. Разумного у сфері естетичного виховання припадає на 70-80-ті роки. В.О. Разумний, як і видатні діячі естетичного виховання Д.Б. Кабалевський і Б.М. Неменський, щиро вірив, що звернення до духовних цінностей сколихне суспільство, відродить повагу до особистості, держави, нації. В.О. Разумний активно пропагує ідеї масового естетичного виховання, підтримує досвід педагогів-ентузіастів, узагальнює навчально-методичні напрацювання. Його методичні посібники, статті в газетах і журналах, листи підтримки дали поштовх для створення Центрів естетичного виховання у різних регіонах колишнього СРСР.

Певні здобутки в естетичному вихованні навчально-виховними зусиллями Центрів естетичного виховання є на Миколаївщині. Центри естетичного виховання школярів як одна із форм організації соціально-культурної діяльності дітей, почали створюватись у 70-ті роки. Вони розробляли власні концепції варіативного підходу до реалізації завдань естетичного виховання в масштабах міста (району, села), виходячи із реальних матеріальних і кадрових можливостей. У Центрах естетичного виховання набувають практичного втілення методи комплексного естетичного виховання, ідеї поєднання творчих сил освітніх і культурних установ, творчих об’єднань і спілок, громадських організацій у справі духовного зростання молоді. Різноманітність і навіть деяка строкатість у діяльності Центрів естетичного виховання потребувала узагальнення набутого досвіду та удосконалення науково-методичного забезпечення цієї роботи, виявлення типових недоліків у їх діяльності та розробки рекомендацій щодо покращення естетичного виховання дітей навчально-виховними засобами Центрів естетичного виховання.

Дослідженням виявлено, що організаційні й керівні функції по забезпеченню діяльності Центрів естетичного виховання на Миколаївщині здійснює Обласний науково-методичний центр народної творчості та культурно-освітньої роботи (ОНМЦНТ та КОР, директор – заслужений працівник культури України М.М. Бойчук). За концепцією, розробленою ОНМЦНТ та КОР, координаційні заходи по забезпеченню діяльності Центрів естетичного виховання покладені на Будинки культури. Методичні рекомендації з організації естетичного виховання у Центрах при Будинках культури розробила провідний методист науково-методичного відділу ОНМЦНТ та КОР О.В. Глинсюк.

Центри естетичного виховання створюються з урахуванням вікових й психофізичних факторів і мають за мету розвиток творчих здібностей учнів, формування естетичної культури, вивчення культурних і мистецьких надбань, відродження народних традицій, залучення школярів до активної соціально-культурної діяльності. Зміст роботи з естетичного виховання полягає в опануванні визначеного обсягу знань, вмінь і навичок через заняття в гуртках, секціях, клубах за захопленнями при культурно-освітніх закладах, а також проведення мистецьких заходів і т.ін.

Основні напрями діяльності Центрів естетичного виховання:

- вивчення потягу дітей до певного напрямку естетичного виховання і можливостей задоволення їх запитів;
- залучення зацікавлених людей із числа вчителів, культпрацівників, батьків до педагогічної та творчої роботи з дітьми;
- налагодження систематизованої роботи творчих об'єднань, гуртків за інтересами тощо;
- створення системи планування і звітності, розробка тематичних програм і методичного забезпечення для естетичного виховання дітей різних вікових груп;
- створення регіонального координаційно-методичного Центру по естетичній роботі з дітьми.

Дані, отримані у ході констатуючого дослідження, дають підстави зробити висновок, що поряд із позитивними надбаннями робота з естетичного виховання засобами клубної гурткової роботи має суттєві організаційні та навчально-виховні недоліки:

- віддаленість виховної діяльності Центрів естетичного виховання від загальноосвітніх шкіл не створює передумов для масового естетичного виховання школярів;

- робота методами гурткової роботи не сприяє створенню педагогічно керованого й систематизованого навчально-виховного процесу;
- у регіональних системах естетичного виховання не простежується активна взаємодія загальноосвітніх і музичних шкіл, які з усіх суб'єктів естетичного виховання мають найбільші педагогічні та творчі можливості для організації навчально-виховного процесу у Центрі естетичного виховання.

Автор дослідження, маючи досвід практичної роботи у музичній школі, школі мистецтв та у Центрі естетичного виховання школярів, одним із засобів вирішення проблеми естетичної та соціально-культурної діяльності молодших школярів вважає вкрай необхідним у сучасних умовах переорієнтацію діяльності музичних шкіл на здійснення масового естетичного виховання. Реалії сьогоденного життя, попри різні негативні приклади, вчать, по-перше, раціональному використанню коштів, зосередженню їх на розв'язанні найважливіших завдань. По-друге, стимулюють пошук нових форм взаємодії установ культури і закладів освіти для підвищення ефективності естетичного виховання. Ті форми естетичного виховання, які склалися у нашій країні (уроки музики у загальноосвітній школі, гуртки позашкільних установ, спеціальні навчальні заклади культури та мистецтв), покликані виконувати єдине завдання: формування високих громадянських і моральних якостей особистості. В зв'язку з цим життя висуває перед педагогікою актуальне завдання: пошуки форм і методів комплексного підходу до вирішення проблеми естетичного виховання, визначення оптимальних шляхів взаємодії всіх установ у цьому напрямку. Проте роль і місце музичних шкіл у загальній системі естетичного виховання школярів до цього часу конкретно не визначені. Не виявлені закономірності взаємодії із загальноосвітніми школами, не напрацьовані форми і методи їх спільної соціально-культурної роботи, що гальмує розвиток усієї системи естетичного виховання.

Загальноосвітня школа зараз переживає складний процес перегляду змісту навчання. І ті зміни, які відбуваються у викладанні музики в загальноосвітній школі, повинні знайти свій відбиток у педагогічному процесі музичної школи. Система музично-естетичного виховання стане ефективною тоді, коли діяльність усіх ланок буде скоординована між собою. Більш того,

настав час визнати, що музичне виховання, як і образотворче, хореографічне, театральне, є лише частиною, хоча і важливою, виховання естетичного. Численні факти свідчать, що навіть високий рівень художньої діяльності в одному з видів мистецтва при нехтуванні іншими не складає повного емоційного розвитку людини. Інакше кажучи, особистість залишається естетично недосконалою.

Інша проблема полягає у тому, що школи мистецтв (музичні школи), маючи значний мистецько-освітній потенціал, працюють із обмеженою кількістю дітей, а масове естетичне виховання у загальноосвітніх школах не має відповідного кадрового, методичного і творчого забезпечення. Піднести естетичне виховання на гідний рівень можливо тільки через консолідацію всіх педагогічних і творчих сил певного району

міста, селища або села на узгоджену систематизовану роботу з комплексного естетичного виховання школярів. З цього випливає висновок про необхідність інтеграції навчально-виховної і соціально-культурної діяльності дітей у навчально-виховних закладах нового типу – Центрах естетичного виховання школярів на засадах спільної соціально-культурної діяльності загальноосвітніх шкіл і шкіл мистецького напрямку у формуванні естетичної культури школярів.

Література

1. Бахрушин Ю.А. История русского балета. – М.: Просвещение, 1973.
2. Падалка Г.М. Формирование эстетических идеалов и вкусов будущих учителей музыки: Дис. ... д-ра пед. наук.: 13.00.01. – К., 1989.
3. Разумный В.А. Эстетический всеобуч. – М.: Министерство культуры СССР, 1987.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1976.

Надійшла до редколегії 18.11.2002 р.